

כי תצא אש... שלם ישלם המבער את הבערה

שאינם נלכדים בעוון אביהם, היו שמחים ואומרים: ברוך המקום שפטרם מעונש זה, הרי כי יעניש ה' לגורם עונש בשבילו לזולת, ובאמת כי יחרד אנוש ויכבה שלהבת יצרו המחטיא אותו באש המשפט, בהעלותו על לבבו נהרות העונשים אשר יגיעוהו על כמה נפשות קטנים וגדולים אין קץ, שכולם הוא הרצחן הגדול להם באמצעות תאוותו הסרוחה, והנה אמרו ז"ל (קידושין מ' ב): "לעולם יראה אדם כאלו כל העולם כולו חציו זכאי... עשה עבירה אחת, אוי לו שהכריע את כל העולם לחובה, ודם כל העולם ודם זרעיותיהם על צוארו ועל נפשו עמוסים, ויסבול מר המות בעד כל נפש אחת מהם, ובכל צרתם לו צר כאשר עשה, והוא אומר: "שלם ישלם" וגו', טעם כפל שלם וגו' המבער וגו' כאן רמז הכתוב כי לא לאיש הרשע לבד יעשה ה' משפט התשלומין, אלא גם למחטיאו והוא יצר הרע בחינה המחטיאתו, כי גם לו משפט חרוץ ביום ההוא יגדל המספד עליו בעשות בו ה' דין, כמאמרם ז"ל (סוכה נ"ב א) שמביאו ה' ושוחטו... כי מזיד הוא, ומלך המשפט ישפוט בצדק להשתלם ממנו, ונשגב ה' לבדו, ובקמא (ב"ק ס' א) רמזו באופן אחר:

6. פני דוד לחיד"א שמות פרק 1

א) **כי תצא אש** - אפשר לרמוז תוכחת מוסר על המחלוקת, כי הן בעון המחלוקת נזק גדול בא, או שח"ו יהיה סיבה לפטירת צדיק, או איבוד ממון או איבוד לימוד. וז"ש "כי תצא אש", כאשר יתעורר מחלוקת ויתחיל התחלה לבד, תכף מזדמנים כתות הסט"א ודאי, וזהו "ומצאה קצים", ועי"ז "ונאכל גדיש", גורם מיתת צדיקים כמ"ש חז"ל על פסוק זה בבבא קמא דף ס' ע"א. "או הקמה" רמז לממון, על דרך "ואת כל היקום", שע"י המחלוקת יהיה הפסד ממון מכמה צדדים. "או השדה" שהוא כינוי לתלמוד כמ"ש חז"ל, שיתבטל הלימוד בשדה אשר ברכו ה'. והגם כי כל זה נמשך אח"כ ממילא, לא תאמר שמי שהתחיל במחלוקת אין בו עון על כל הנמשך כי הוא לא שיער בהזקות הללו והוי ליה כאונס, לזה אמר: "שלם ישלם המבער את הבערה", כי אנו יש לנו דין שומר, ותחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, וזה כפל "שלם ישלם", הן על רע מעלליו והן על הנמשך, ר"ל:

7. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ס עמוד ב

יתיב רב אמי ורב אסי קמיה דר' יצחק נפחא, מר א"ל: לימא מר שמעתתא, ומר א"ל: לימא מר אגדתא, פתח למימר אגדתא ולא שביק מר, פתח למימר שמעתתא ולא שביק מר. אמר להם: אמשול לכם משל, למה הדבר דומה? לאדם שיש לו שתי נשים, אחת ילדה ואחת זקינה, ילדה מלקטת לו לבנות, זקינה מלקטת לו שחורות, נמצא קרח מכאן ומכאן! אמר להן: אי הכי, אימא לכו מלתא דשויא לתרויכו: "כי תצא אש ומצאה קוצים" - תצא מעצמה, "שלם ישלם המבער את הבערה" - אמר הקב"ה: עלי לשלם את הבערה שהבערתי, אני הציתי אש בציון, שנאמר: "ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה", ואני עתיד לבנותה באש, שנאמר: "ואני אהיה לה... חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה"; שמעתתא, פתח הכתוב בנוקי ממון וסיים בנוקי גופו, לומר לך: אשו משום חציו.

8. נתיבות שלום לאדמו"ר מסלונים משפטים

כתוב בגמרא (בבא קמא ל.), אמר רב יהודה: האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דנזיקין. רבא אמר: מילי דאבות, ואמרי לה: מילי דברכות. וצריך ביאור, דבשלמא מילי דאבות ומילי דברכות מובן השייכות שלהם להאי מאן דבעי למהוי חסידא, אך מה ענין מילי

1. שמות פרק כב

(ה) כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער את הבערה:

2. רש"י שמות פרק כב

(ה) **כי תצא אש** - אפילו מעצמה: **ונאכל גדיש** - שליחכה בקוצים עד שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת לקרקע: **או השדה** - שליחכה את נירו וצריך לניר אותה פעם שנייה: **שלם ישלם המבער** - אעפ"י שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מעצמה על ידי קוצים שמצאה - חייב לשלם, לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק:

3. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף כב עמוד א

אתמר, ר' יוחנן אמר: אשו משום חציו, וריש לקיש אמר: אשו משום ממונו. וריש לקיש מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן? אמר לך: חציו מכחו קאזלי, האי לא מכחו קאזיל. ורבי יוחנן מאי טעמא לא אמר כריש לקיש? אמר לך: ממונא אית ביה ממשא, הא לית ביה ממשא... מאי בינייהו? איכא בינייהו, לחייבו בארבעה דברים.

4. ערוך השולחן חושן משפט סימן תיח סעיף ב

נזק האש אינו דומה לכל הנזקים, שהאדם או הבהמה עושים את הנזק בפועל ממש, כמו קרן ושרן ורגל, או בור שבבור שחפר האדם נפל השור, אבל האש שורף מעצמו שלא במקום שעשה האש ע"י דברים שהאש נאחז בהם והולך למרחוק או ע"י הרוח, וחז"ל גדרוהו ב"כח אחר מעורב בו", כלומר שהולך ע"י כח אחר, וכל דבר שהולך ומזיק בהילוכו, כמו אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו דרך הילוכן - הוה תולדה דאש, וחמירא נזק דאש מפני שעלול להזיק למרחוק, והוה ליה לאסוקי אדעתיה, והיה לו ליוזר בזה מאד:

5. אור החיים שמות פרק כב פסוק ה

...ובדרך רמז תרמוז התורה את אשר יסובבו הרשעים ברשעם, כדי שיתעורר האדם מתרדמת שינת שכלו בהביטו הפלגת הרעות אשר יביאו לעולם, כי לא לבדם יריעו אלא יסובבו רע לכל העולם, והוא אומר: "כי תצא אש", הלא ידעת כי צרת העם תתכנה בשם "אש", וצא ולמד משליח גבריא (יומא ע"ז א) אשר שאל אש מבין הבדים (הכרובים), והוא בחינת תגבורת הדינים, ואמר: "ומצאה קוצים" הם הרשעים שאינם אלא קוצים מכאיבים... והודיע הכתוב עוד, כי אחר שניתן רשות לאש הדינים להבעיר, לא לקוצים לבד הם מבעירים, אלא "ונאכל גדיש", כאן רמז אל תינוקות של בית רבן שעדיין אין להם קומה אלא גדושים שבולת עם חברתה, כי בעונות הם הנתפסים בצרת עולם... ואומר: "או הקמה", כאן מודיע כי לפעמים חרב עד צואר הגיעה, מופתי הדור יסודי עולם נלקחים בעוונם כדי להציל על כללות הדור... ולהם יקרא "קמה" על דרך אומר: "זאת קומתך דמתה לתמר", שהם הצדיקים הנמשלים לתמר, כאומר: "צדיק כתמר יפרח", ולפעמים יגדל החטא ולא יצילו הצדיקים לבד, וחימה שפוכה על כל שונאי ישראל, והוא אומר: "או השדה", שזה ירמוז אל כללות ישראל, ולא יספיקו לא תינוקות ולא צדיקים להציל.

והודיע הכתוב כי יש יום לאל איום לבא במשפט עם הסובבים את הדבר למיתת הצדיקים וגאוני עולם להשתלם מהם, והוא אומר: "שלם ישלם המבער" - הם הרשעים הקוצים, את כל אשר הרגו... ותמצא (ב"ר פס"ג) שהצדיקים כשהיו בניהם מגיעים לכלל שנים

האכילה שאוכל ואת כל ההנאות שנהנה ומעלה אותם לשרשם ולמקורם, וע"י ג' חלקי השלמות מגיע למהוי חסידא.

9. הרב אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

אמרו חז"ל (במדב"ר פרשה יב, ג, והובא ברש"י רי"פ כי תשא): "זה יתנו" - 'אמר רבי מאיר: נטל הקב"ה כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד (ומשקלה מחצית השקל), והראה לו למשה: 'כזה יתנו'. והוא פלא, וכי יש מטבעות גשמיים מתחת כסא הכבוד, והרי שם הוא משכן נשמות ישראל אשר הם חצובות מתחת כסא הכבוד, ומה ענין מטבעות זהב למקום גבוה כזה?! אלא יבואר הענין על פי מה שסיפר הרה"ק בעל ה'חידושי הרי"ם' מגור זי"ע, שפעם הזדמן ל'ארץ אשכנז' ונכנס לבית הכנסת, ושמע חכם אחד היושב ודורש לפני הקהל, ובתוך דבריו הקשה, מדוע הראה הקב"ה למשה 'מטבע של אש', והלא כדי להבין את משקל מחצית השקל היה יכול להבין גם ממטבע של מתכת? ותירץ שבודאי לא הראה לו מדת מטבע גרידא, אלא הראהו שתהא נתינת המטבע מתוך התלהבות אש קודש, עכ"ד. ולפי זה נאמר, כי אין כוונתם ב'מטבע של אש' לכסף ושטרות גשמיים, כי בודאי אין מקומם תחת כסא הכבוד, אלא ל'אש' ההשתוקקות והתלהבות שנצרכים בני ישראל בעבודתם. 'אש' זו אכן גוזה תחת כסא הכבוד, וברוב חביבותן מתענג ומשתעשע הקב"ה בהן כביכול.

ויותר אפשר לבאר, שמטעם זה ציוונו הבורא לתת רק מחצית השקל ולא שקל שלם, להורות לנו שאין הקב"ה זקוק לשקלינו כלל, אלא שנעורר את לבבנו להשתוקק לחפץ להתקרב אליו יתבי"ש, דרחמנא לבא בעי, ואילו אמרה תורה להביא דבר גדול, היה נראה שהחשיבות היא מצד עצם המטבע שנתן. לכן אמרו שנביא דבר קטן בלבד, להורות שעיקר נחת רוח יש לקב"ה הוא מהרצון של בשר ודם לתת ולתרום משלו, ומשום כך גם מתנה מועטת מתקבלת אצל הקב"ה לרצון, כי לא ה'מתנה' מתקבלת אלא רצון הלב. נמצאנו למדים, שלא תרומת מחצית השקל עיקר, אלא מה שבשר ודם מלהיב את לבבו כאש להבה ומקריב את רתיחת דמו לעבודתו יתבי"ש, ולפי זה אין בין מצות שקלים בזמן שביהמ"ק היה קיים לזמן הזה שבעוה"ר אין לנו ביהמ"ק, שהרי עדיין יש בידינו להשתוקק לתת את השקלים, והלא זה עיקר ושורשה של מצוה זו.

ולא עוד, אלא מכיוון שבזמן הזה אין לנו את השקלים בפועל וא"א לנו אלא להשתוקק - מתי יבואו לידינו ונקיימנה, השתוקקות זו חשובה יותר מאשר קיום המצוה בזמן שביהמ"ק היה קיים. וכך מפורש ב'שפת אמת' (שקלים תרל"ג), וז"ל: 'נראה כי הנדיבות מתקבל כמו אז, כי כל הקרבנות נתקבלו לרצון רק ע"י כח הנדיבות של ישראל, שמזה היו כל הקרבנות. וזה הנדיבות יש גם עתה, ואפשר יותר - ע"י שמשותוקקים לנדב להשי"ת כבראשונה', עכ"ל. וע"י זה זוכים לכפרה על כל עוונותינו, וכמבואר בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ג): "כל העבר על הפקדים (אלו המצוות, שהן פקודי ה' ישרים) - שחטאו בעגל". ויובן גם במה נתקשה משה להבין משקל השקל, כי לא הבין משה איך יתכן שע"י מטבע גשמי יזכה האדם לכופר נפש, לזאת הראה לו הקב"ה מטבע של אש, ללמדנו שאין החשיבות במטבע כלל ועיקר, שהרי "לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות" (חגי ב ח), ורק חפץ ה' באש התלהבות לבם של בני"י בעת הניתנה, ככתוב: "תנה בני לבך ליי" (משלי כג כו), ובזה שפיר יתכפר לו.

דנזיקין לחסידות, במה נשתנו מילי דנזיקין משאר דיני ממונות שבתורה שהם חיובים מדינא? ועל דרך העבודה יש לומר שמרומז בזה על פי המשנה (בבא קמא פרק א משנה א), "ארבעה אבות נזיקים: השור והבור והמבעה וההבער". ארבעה אלו מכוונים כנגד ד' חלקי יצר הרע הנמצאים באדם. השור מרמז על גיאות, וכמאמר חז"ל (שמו"ר כג): גאה שבבהמות שור. הבור ענינו הנפילה ביאוש רח"ל כאשר נדמה לו שהוא אבוד לגמרי, שזה מביאו כבר לכל העבירות. המבעה זה השן היינו תאות אכילה, וההבער מרמז לתאוות שיצר הרע בוער בו כאש. ואלו הם ארבעה אבות נזיקין השורש לכל הרע, ו'האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין', לעקור את ד' שרשי הרע הללו הנמצאים באדם.

ויש לומר עוד מגזירת חסד, שחסד הוא הפעולה וחסיד הוא איש החסד, היינו שעצם עצמותו ומהותו אך טוב וחסד, ומחמת זה נמשך לעשות פעולות של חסד. ו'האי מאן דבעי למהוי חסידא', לא נאמר כאן שרוצה לקיים מצוות ומעשים טובים, אלא "דבעי למהוי חסידא", שרוצה כאמור להיות חסיד שעצמותו ומהותו תהיה שורש הטוב, שמכח זה מקיים "ועשית הישר והטוב בעיני ה'". הדרך בזה היא כמו שכתב המהר"ל בדרך החיים (אבות פרק א), שענין השלמות כולל ג' חלקים: שלם בינו לבין בוראו, שלם בינו לבין חבריו, ושלם בינו לבין עצמו, ג' חלקי השלמות הללו הם תכלית השלמות. וזהו ביאור ג' הדעות שהובאו כאן ל'האי מאן דבעי למהוי חסידא', שרוצה להפך מהותו לטוב בעצם.

רב יהודה אומר לקיים מילי דנזיקין, שהוא חלק השלמות של שלם עם חבריו, שלא מדובר כאן אחרי שהזיק שישלם לחבירו ופיסו, שזה אינו מילי דחסידות אלא מעיקר הדין, אלא מילי דחסידות הוא זה שמלכתחילה נזהר שלא יגיע ממנו כל נזק וצער לזולתו, כמו שמסופר בגמרא שם (ב"ק ל). שחסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכוכיותיהם בתוך שדותיהן ג' טפחים בעומק האדמה, כדי למנוע כל אפשרות שינזקו בני אדם על ידיהן, שהפליגו בגודל הזהירות והשמירה מלכתחילה לבל יגרם על ידם נזק ועגמת נפש לזולת. וזהו 'האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין', שיזהר להזיק את חבירו בממונו וכ"ש בגופו, וכן בדיבור או בכל ענין שעלול לגרום לו צער ונזק, שזהו חלק השלמות של שלם עם חבריו.

ומילי דאבות הוא ענין השלמות בינו לבין עצמו, שמסכת אבות כולה הדרכה לאדם בעניני מידות איך יגיע לשלמות עם עצמו, שלא מדובר רק במה שלא יפריע ויפגע בזולת, אלא איך יתקן מידות עצמו כדי להגיע לשלמות, וכמו שאמרו: הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, אף שאינם נוגעים לזולת והם בין האדם לעצמו, שמוציאים אותו מן העולם הרוחני. כל עוד שאין האדם מקיים מילי דאבות ומדותיו מקולקלות, אם בקנאה תאוה וכבוד, ואם בכל עניני כעס או עצבות ועצלנות, הרי זה גורם לו שאינו שלם עם עצמו... כאשר יהודי אינו כפי שצריך להיות הריהו תמיד חסר שלימות, לעולם אינו שמח וחיוי אינם חיים, שכן הנשמה חלק א' ממעל שבקרב גורמת לו תמיד ש"תיסרך רעתך". ומילי דברכות הוא ענין השלמות בינו לבין בוראו, שהמשמעות הפנימית של מילי דברכות שבכל ההנאות שנהנה משים אל לבו כי לה' הארץ ומלואה, והנאה זו היא של הקב"ה והוא הנותן לו בטובו להנות ממנה, והריהו מחוייב להודות לה' ולברכו על הנאה זו, ועל ידי זה הוא מתקן את